TİDSAD
Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 4, Sayı: 11, Haziran 2017, s. 86-97

Tolga KABAŞ[1]

TÜRK TOPLUMUNDA EKONOMİ VE AHLAKIN BİRLEŞTİRİLMESİ

Özet

Öncü iktisatçılar ekonomi bilimini matematik kullanarak doğa bilimi formuna veya kalıbına sokmayı amaç haline getirmişlerdir. Bu gelişmelerin sonucunda ekonomi bilimi gittikçe sekülerleşerek ve dinden ayrılarak bir doğa bilimi formuna girmiştir. Ekonomi biliminin temel paradigmalarının din de dahil olmak üzere sosyal faktörlerle ilişkisi hemen hemen hiç yoktur. Ancak, iktisat sosyolojisi yaklaşımına göre ekonomiler, yani piyasalar sosyal bir dünyanın parçasıdır, bu yüzden ekonomik analizlere sosyal yapıların ilave edilmesi gerekmektedir. Çünkü, iktisat sosyolojisine göre iktisadi davranış her zaman sosyal yapı içerisinde gömülüdür. Çalışmada, rasyonel inanç sistemlerinin bir üretim faktörü gibi ekonomik büyümeyi arttırdığına vurgu yapılarak, Çin'de Neoliberalizme karşı uygulanan Beijing Konsensu örnek olarak verilmektedir. Çin kendi kapitalizm modelini yerel kültürel özelliklerine ve mantıklarına göre oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Batılı kaynaklardan alınan laik ahlakın ve Neoklasik iktisat politikalarının bir ahlak bunalımına yol açtığına değinilerek, Türk toplumunda ekonomi ve ahlakın birleştirilmesi düşüncesi üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimler: Modernleşme, Ekonomi, Toplum, Sosyal Ahlak, Din

A CONSENSUS BETWEEN ECONOMY AND ETHICS IN TURKISH SOCIETY

Abtsract

Founding fathers of Economics science aimed at making the discipline a hard science like physics. As a result of secularization in Europe, Economics seperated from religion and gained a form like a natural science. The main paradigms of Economics have no close relationship with social factors, especially with religion. However, according to the approach of economic sociology, economies are a part

[1]Yrd.Doç.Dr.,Çukurova Üniversitesi İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat., tkabas@cu.edu.tr

of the social world. Therefore, economic researches should include the missing social structures. Because according to economic sociology, the economic behaviour is always embedded in the social structures. In this study, it is stated that rational belief sytems will increase economic growth rate like a factor of production. And the Beijing Consensus, which is formulated against Neoliberalism in China, is given as an example. China is constructing his Capitalism model by using their local cultural properties and logics. However, secular ethics and Neoclassical policies which are imported from Western World cause a moral crisis in Turkish society. Within this context, this study tries to show that how a sucessful consensus between economy and ethics in Turkish society can be made in order to overcome this moral ciris.

Key Terms: Modernisation, Economy, Society, Social Ethics, Religion

GİRİŞ

Ekonomi bilimi diğer sosyal bilim dalları gibi Aydınlanma hareketlerinin ürünüdür. Avrupa'da Natüralizm görüşünün gelişmesiyle birlikte dinin yerini doğa almıştır. Böylece, toplum içerisinde metafizik güçler ihmal edilmeye başlanmıştır. Doğa bilimleri içerisinde en büyük devrim Fizikte ortaya çıkmıştır. Özellikle Newton keşfettiği hareket ve çekim yasalarını matematiksel olarak da ifade etmiştir. Fizikte yapılan devrimsel buluşlar Avrupa'da büyük hayranlıkla karşılanmıştır. Dolayısıyla, öncü iktisatçılar ekonomi bilimini matematik kullanarak doğa bilimi formuna veya kalıbına sokmayı amaç haline getirmişlerdir. Bu gelişmelerin sonucunda ekonomi bilimi gittikçe sekülerleşerek ve dinden ayrılarak bir doğa bilimi formuna girmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında Charles Darwin Evrim Teorisiyle ilgili kitaplarını yayınlamıştır. Darwin'in Evrim Teorisine göre doğada yaşam için bir mücadele yapılıyordu, bu mücadele sonucunda en iyiler ve uyum sağlayanlar hayatta kalıyordu. Herbert Spencer bu görüşü sosyal hayata uygulayarak "Sosyal Darwinizm" akımını geliştirdi. Spencer'a göre hayatta kıt kaynaklar için yapılan mücadele kaçınılmaz ve oldukça yararlıydı. Bu mücadele sonunda toplumsal ilerleme gerçekleşiyordu. Dolayısıyla, sosyal hayatta rekabet olmadığında toplumsal ilerleme yavaşlıyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında Sosyal Darwinizm görüşü tüm Avrupa'da ve Amerika'da etkili oldu ve çoğu kişi tarafından kabul edildi. Avrupa'da ve Amerika'da Sosyal Darwnizmin ve Faydacılık felsefelerinin etkisiyle laik ahlak gelişmekte, eski geleneksel Hristiyanlık anlayışı terk edilmekteydi. Böylece, Avrupa'da ve Amerika'da gerçekleşen bu seküler uyanışın sonucunda iktisatçıların büyük çoğunluğu ekonomi biliminde pozitif ve normatif ayrımını benimsediler. Ekonomi biliminin tıpkı doğa bilimleri gibi pozitif bir bilim dalı olduğu, yapılan iktisadi çalışmaların da değerlerden bağımsız olduğu kabul edilmiş oldu.

Ekonomi biliminin temel paradigmalarının din de dahil olmak üzere sosyal faktörlerle ilişkisi hemen hemen hiç yoktur. Ancak, iktisat sosyolojisi yaklaşımına göre ekonomiler, yani piyasalar sosyal bir dünyanın parçasıdır, bu yüzden ekonomik analizlere sosyal yapıların ilave edilmesi gerekmektedir. Çünkü, iktisat sosyolojisine göre iktisadi davranış her zaman sosyal yapı içerisinde gömülüdür. Başka bir ifadeyle, piyasalar kültür, sınıf yapısı, güç, siyaset ve kurumlar gibi sosyal faktörlerin içerisinde gömülüdür, bu faktörler iktisadi aktörlerin piyasadaki davranışlarını etkiler. Dolayısıyla, iktisat sosyolojisine göre piyasa sistemi toplumdan ayrı bir

sistem değildir, toplumun bir parçası olarak kabul edilmelidir. Örneğin, Çin'de yapılan sosyo-ekonomik araştırmalara göre piyasalar sosyal ve kültürel olarak gömülüdür, önemli miktarda enformal kurumlar veya sosyal ağlar piyasalarda değişimin kalıcı olarak gerçekleşmesini sağlamaktadır. Çin'in hızlı bir şekilde modernleşmesine rağmen guanxi ağlarının sosyal sermaye olarak önemini korumaya devam ettiği de görülmektedir. Çin ekonomisi sosyal ve kültürel olarak gömülü bir ekonomi olmaya devam etmektedir.

Bu bağlamda, çalışmada ekonomi biliminin sekülerleşerek dinden ayrılması ve teolojik kaynaklarla ilişkisi anlatılmaktadır. Ayrıca, rasyonel inanç sistemlerinin bir üretim faktörü gibi ekonomik büyümeyi arttırdığına vurgu yapılarak, Çin'de Neoliberalizme karşı uygulanan Beijing Konsensusu kısa olarak anlatılmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ise, Batılı kaynaklardan alınan laik ahlakın ve Neoklasik iktisat politikalarının bir ahlak bunalımına yol açtığına değinilerek, Türk toplumunda ekonomi ve ahlakın birleştirilmesiyle ilgili görüşlere yer verilmektedir. Bu çerçevede, sahip oldukları değer sistemi, yani sosyal sermayeleri sayesinde Türk KOBİ'lerinin daha rekabetçi olmaları ve hızla gelişmeleri örnek olarak verilmektedir.

Ekonomi Biliminin Sekülerleşmesi ve Dinden Ayrılması

Ekonomi bilimi diğer sosyal bilim dalları gibi Aydınlanma hareketlerinin ürünüdür. Aydınlanma ile Natüralizm eşanlamlı olarak kabul edilmektedir. Natüralizm görüşünün gelişmesiyle birlikte dinin yerini doğa almıştır. Böylece, toplum içerisinde metafizik güçler ihmal edilmeye başlanmıştır (Jackson,2009:5). Doğa bilimleri içerisinde en büyük devrim Fizikte ortaya çıkmıştır. Özellikle Newton keşfettiği hareket ve çekim yasalarını matematiksel olarak da ifade etmiştir. Fizikte yapılan devrimsel buluşlar Avrupa'da büyük hayranlıkla karşılanmıştır. Dolayısıyla, öncü iktisatçılar ekonomi bilimini matematik kullanarak doğa bilimi formuna veya kalıbına sokmayı amaç haline getirmişlerdir.

Ekonomi bilimi 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Ekonomi biliminin kurucusu veya babası Adam Smith bir Aydınlanma düşünürüdür. Smith ortaya koyduğu sosyal sistem vizyonunda ticarete dayalı bir sistemin kusursuz bir şekilde çalıştığını ve en yoksullar dahil herkese faydası olduğunu savunuyordu. Smith bir Aydınlanma düşünürü olmasına rağmen ılımlı ve rasyonel bir dinin ticaretin gelişmesini sağlayan ve ekonomik büyümeyi arttıran bir faktör olduğunu düşünmekteydi. İktisat düşüncesi bu akademik iklimin içinde Aydınlanma düşüncesinin metodlarıyla gelişmiştir. İlk iktisatçılar kendilerini doğa bilimciler ile özdeş tutmak için çok sabırsızdılar. Bu öncü iktisatçılar Aydınlanma düşüncesi ile çok yakın kişisel ve entellektüel ilişki içerisindeydiler. Bu gelişmelerin sonucunda, 19. yüzyıl içerisinde ekonomi bilimi gittikçe sekülerleşerek ve dinden ayrılarak bir doğa bilimi formuna girmekteydi (Jackson,2009:13-14;Skousen,2014:14-16).

19. yüzyıl içerisinde bütün öncü iktisatçılar rasyonalist ve ampirist yöntemleri benimsemekteydiler. Öncü iktisatçılar bilimsel ilerlerleme düşüncesini ve Aydınlanma düşüncelerini topluma yaymayı amaçlıyorlardı. Dolayısıyla, sosyal bilimci olmalarına rağmen doğa bilimcileri gibi ahistorik bir tavır takındılar. Böylece, tüm zaman dilimlerinde ve her coğrafyada geçerli sosyal ilkeler ve yasalar bulmayı hedefliyorlardı. Böylece doğa bilimcilerinin göstermiş olduğu başarılara ulaşabilmeyi amaçlıyorlardı. David Ricardo'dan sonra gelen iktisatçılar doğa bilimlerdeki teorik modelleri kopyalamaya başladılar(Jackson,2009:27).

1871 yılında bir grup iktisatçı tarafından Avrupa'da Marjinalist Devrim başlatıldı. Marjinalistler olarak bilinen bu iktisatçılar evrensel ekonomi kanunları olduğunu ve değerin

fayda tarafından belirlendiğini savunuyorladı. Marjinalistler insan doğasının atomistik ve egoist homo-economicus karakteri gibi olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu iktisatçılar grubu ekonomi biliminin temel paradigması olan Neoklasik okulun kurulmasını ve gelişmesini sağladılar. Ayrıca, 19. yüzyılın sonlarında Alfred Marshall'ın katkılarıyla bilimin adı "politik iktisat" yerine "ekonomi" olarak değiştirildi. Marshall bir devrimci değil, sentezciydi. Klasik iktisat düşüncesini marjinalist ilkelerle birleştirerek Neoklasik okulun tanınmasını sağladı. Ekonomi bilimi Marshall'ın katkılarıyla saygın ve itibarlı bir meslek haline gelmişti. 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da ve Amerika'da ekonomi dernekleri, bilimsel dergileri ve bölümleri açılmaya başlanmıştı. Böylece, Neoklasik teori modern kapitalizmin teorisi olarak Avrupa'da ve Amerika'da kabul edildi(Skousen,2014:217).

19. yüzyılın ikinci yarısında Charles Darwin Evrim Teorisiyle ilgili kitaplarını yayınlamıştı. Darwin'in Evrim Teorisine göre doğada yaşam için bir mücadele yapılıyordu, bu mücadele sonucunda en iyiler ve uyum sağlayanlar hayatta kalıyordu. Herbert Spencer bu görüşü sosyal hayata uygulayarak "Sosyal Darwinizm" akımını geliştirdi. Spencer'a göre hayatta kıt kaynaklar için yapılan mücadele kaçınılmaz ve oldukça yararlıydı. Bu mücadele sonunda toplumsal ilerleme gerçekleşiyordu. Dolayısıyla, sosyal hayatta rekabet olmadığında toplumsal ilerleme yavaşlıyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında Sosyal Darwinizm görüşü tüm Avrupa'da ve Amerika'da etkili oldu ve çoğu kişi tarafından kabul edildi. Sosyal Darwinizm'den çok etkilenen Marshall Evrim Teorisindeki ilkeleri başarılı bir şekilde ekonomi bilimine uyarlamıştır. Adam Smith ekonomi biliminin Newtonuysa, Marshall Darwin'i olarak kabul edilir(Skousen,2014:235-237).

19. yüzyılın sonlarında öncü iktisatçılar dünyada kaynakların kıt olduğunu, yoksulluk sorununun kaynakların kıt olmasından dolayı ortaya çıktığını düşünüyorlardı. Dolayısıyla, 19. yüzyıl sonlarında öncü iktisatçılar dünya üzerindeki kurtuluşun kıtlık sorununun çözümüyle olacağını kabullenmeye başlamışlardı. Bu sıralarda Avrupa'daki ve Amerika'daki üniversitelerde ekonomi bölümleri açılmış ve profesyonel iktisatçılar yetiştirilmeye başlanmıştı. Avrupa'da ve Amerika'da Sosyal Darwnizmin ve Faydacılık felsefelerinin etkisiyle laik ahlak gelişmekte eski geleneksel Hristiyanlık anlayışı terk edilmekteydi. Böylece, toplumun seküler kurtuluşu için üniversiteler modern profesyonel iktisatçılar, sosyologlar, mühendisler, işletmeciler vs. yetiştirmeye başlamıştı. Bu yıllarda kıt kaynakların verimli olarak kullanılmasının toplumun iktisadi olarak ilerlemesine yol açacağı da bilinmekteydi. Bunu da ancak üniversitelerden yetişen modern profesyoneller yapabilirdi. Din adamları ekonomi bilimi veya diğer sosyal bilim dalları hakkında bilgisi olmayan, buna rağmen toplumu yönlendirmeye çalışan körlere benzetilmekteydi. Böylece, Avrupa'da ve Amerika'da gerçekleşen bu seküler uyanışın sonucunda iktisatçıların büyük çoğunluğu ekonomi biliminde pozitif ve normatif ayrımını benimsediler. Ekonomi biliminin tıpkı doğa bilimleri gibi pozitif bir bilim dalı olduğu, yapılan iktisadi çalışmaların da değerlerden bağımsız olduğu kabul edilmiş oldu (Nelson,2001:38-41).

Gerçekleşen seküler uyanış sonucunda ortaya çıkan ve Natüralizme dayalı bu metafizik görüş çoğu iktisatçı tarafından benimsenmiş oldu. II. Dünya Savaşından sonra ABD'de bir duayen olan Paul Samuelson tarafından bu görüş daha da geliştirildi. Öncü iktisatçılar gibi Paul Samuelson ilerleme düşüncesini benimsemiş, Amerikan ekonomisinin profesyonel iktisatçılar tarafından bilimsel olarak yönetilmesini savunmuştur. Profesyonel iktisatçıların kılavuzluğunda yüksek büyüme hedeflerine ulaşılacak ve kalkınma gerçekleşecektir. Böylece, Samuelson'a

göre kıtlık sorunu çözülecek, bolluğa ve refaha ulaşılacak, "seküler kurtuluş" mucizesi gerçekleşecek, Amerikan toplumu maddi ve manevi olarak gelişmiş olacaktır. Samuelson bu görüşlerinin Amerikan toplumu tarafından benimsenmesi için büyük mücadele de vermiştir. Samuelson Smith'in evrensel zenginlik modelinde olduğu gibi tüm Amerikalıların "seküler kurtuluş" mucizesinden yararlanabileceğini ileri sürmüştür. Profesyonel iktisatçıların görevi ise "seküler kurtuluş" için piyasa mekanizmasını yönetmektir. Yani, iktisatçıların görevi kaynakların tam istihdam edilmesini sağlayarak maksimum üretim potansiyelinin gerçekleştirilmesini sağlamaktır (Nelson,2001:50).

Öncü iktisatçıların ve Samuelson'un metafizik görüşüne göre verimli olan bir ürün, şirket, politika, ekonomi veya üretim şekli aynı zamanda iyidir. Verimli olmayan bir ürün, üretim şekli, ekonomi veya şirket ise kötüdür, piyasanın evrim sürecinde yok olur gider. Gerçekten de son iki yüz yıldır iktisatçılar tarafından benimsenen bu baskın ve ortak görüş, aynı zamanda iktisadın normatif tarafı olarak kabul görmüş ve yerleşmiştir. İktisatçılar tarafından benimsenen ortak görüşe göre iyilik ve kötülük verimlilik bağlamında değerlendirilmektedir. Verimli olan bir ürün, şirket, üretim şekli, ekonomi vs. kıt kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlayarak, yani kıtlık sorununun çözülmesini sağlayarak, insanlığı nihai hedefe, yani seküler kurtuluşa daha çok yaklaştırmaktadır. Eğer yoksulluk kötülüklerin kaynağı ise, kaynakların daha verimli kullanılması ve maksimum üretim potansiyeline ulaşılması, kıtlık ve yoksulluk sorununun çözülmesini sağlayarak yeryüzünde kötülüğü de önleyecektir. İktisatçıların yönetiminde "seküler kurtuluş" gerçekleştiğinde yeryüzünde bolluğun ve refahın olduğu bir cennet kurulmuş olacaktır. Ancak, benimsenen bu görüş sonucunda ekonomi biliminin normatif yanı, yani ahlak boyutu pek gelişmemiştir. Günümüzde ekonomi biliminin ve ekonomilerin yeteri kadar ahlaki olmadığı konusunda eleştiriler yapılmaktadır. Örneğin, günümüzde çok zengin olan ülkelerde bile eşitsizliğin ve yoksulluğun veya suç oranlarının çok fazla olduğu görülmektedir. Yani, bu ülkeler hızlı bir şekilde gelişirken temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan ve suç işleyen önemli sayıda vatandaşları bulunmaktadır(Nelson,2001:73-76).

Neoklasik teorinin kurmuş olduğu bu izole dünyada kültür gibi sosyal faktörlerin yeri yoktu. Neoklasik teori iktisadi davranışın sosyal kaynaklarını ihmal etmekteydi. Neoklasik ekonomi teorisinin hayali insanı, homo economicus, çok hızlı çalışan bir hesap makinesi gibi fayda ve maliyetleri hesaplamaktaydı. Doğa bilimlerinin etkisi sonucunda insan davranışının bu şekilde modellenmesi alışkanlıklar, gelenekler, ahlak kuralları gibi normların ihmal edilmesine yol açıyordu. Ancak, sosyal bilim dallarında bu yaklaşımın uygulanması insanın ahlak boyutunun ve ruhunun yok sayılması anlamına gelmekteydi. Aynı zamanda, bu unsurları besleyen dini ve geleneksel değerlerin ihmal edilmesine yol açmaktaydı. Batıda benimsenen ve evrensel hale ulaşan bu metodlarla, manevi unsurların soyutlanarak toplumların incelenmesi insanlar arasında zihni kırılmalara neden olmaktaydı(Jackson,2009:52).Dolayısıyla, Neoklasik teorinin piyasalarla ilişkisi çok fazlayken sosyal yapılarla veya kültürle ilişkisi çok azdı. Hatta, Neoklasik iktisatçılar sosyal ilişkiler ve sosyal faktörlerin piyasaların sağlıklı işlemesini ve piyasaların optimal sonuçlarını bozduğunu kabul ediyorlardı(Jackson,2009:129).

Ekonomi Biliminin Teolojik Kaynaklarla İlişkisi

Ekonomi bilimi 18. yüzyılda ortaya çıkmış sonra sekülerleşerek dinden ayrılmıştır. Ekonomi biliminin temel paradigmalarının din de dahil olmak üzere sosyal faktörlerle ilişkisi hemen hemen hiç yoktur. Ekonomi biliminin dinle olan ilişkisini araştıran önemli araştırmacılar

arasında Geoffrey Brennan da bulunmaktadır. Brennan (1994) yazdığı makalesinde ekonomi biliminin dinle arasındaki ilişkisinde bazı yaklaşımların geliştiğini belirtmektedir.

Brennan'ın saptamış olduğu ilk yaklaşıma göre bazı iktisatçılar yaptıkları çalışmaları veya ortaya koydukları görüşleri teolojik olarak doğrulamaya çalışmaktadırlar. Örneğin, İngiltere'de Philip Wicksteed ve ABD'de John Bates Clark ekonomi bilimi ile dinin ayrılmasına karşı çıkmışlar, ekonomi bilimini Hristiyanlığın amaçlarının gerçekleştirilmesi için bir araç olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda bir papaz olan Philip Wicksteed'e göre iktisadi çalışmaların teolojik olarak doğruluğunun tesbit veya ispat edilmesi gerekir. Benzer şekilde önemli bir Neoklasik iktisatçı olmasına rağmen John Bates Clark da geliştirdiği marjinal verimlilik teorisinin teolojik olarak doğru olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşımı izleyen dindar iktisatçılar yaptıkları iktisadi çalışmaları daha geniş bir dünya görüşü içerisine yerleştirmeye çalışmışlardır (Brennan,1994:164-165).

Philip Wicksteed ve John Bates Clark'a göre ekonomi biliminin ve ekonomi kanunlarının gelişmesi Tanrı tarafından istenmektedir. Çünkü, ekonomi bilimi ve ekonomi kanunları ile insanlık gelecekte kurtulacaktır. Dolayısıyla, dindar iktisatçılara göre ekonomi biliminin ilahiyat veya teolojik alanla sıkı bir ilişki içerisinde olması gerekir. Clark geliştirdiği marjinal verimlilik teorisi ile modern kapitalist sistemde gelir dağılımının adil ve ahlaki olduğunu savunmuştur. 20. yüzyılın başlarında geliştirilen marjinal verimlilik teorisi milli gelirin farklı sınıflar arasında bir çatışma olmadan, adil ve ahlaki olarak paylaşıldığını ifade etmektedir. Mikroekonomi kitaplarında okutulan bu Neoklasik teoriye göre her üretim faktörü üretime yaptığı katkı kadar, yani marjinal verimliliği kadar gelir kazanır. Doğal Hukuka göre Tanrı doğayı kontrol ederek kaderi belirlemektedir. Benzer şekilde, Clark'a göre Tanrı iktisadi düzenin işlemesinden de sorumlu olduğu için piyasalarda belirlenen gelirlerin de adil ve ahlaki olması gerekir, çünkü gelir/servet dağılımı da Tanrı ve Doğal Hukuk tarafından kontrol edilmektedir. Yani, Clark geliştirmiş olduğu marjinal verimlilik teorisinin teolojik olarak da doğru olduğunu böylece kanıtlamıştır (Henry,1994:73-74;Nelson, 1994:232).

Brennan'ın saptamış olduğu ikinci yaklaşımda bazı iktisatçılar ekonominin nasıl işlediğini teolojik alandan ilham alarak veya teolojik alandan örnekler sunarak ortaya koymaktadır. Bu durum için verilebilecek en çok bilinen örnek Adam Smith tarafından geliştirilen "görünmez el" kavramıdır. Adam Smith ortaya koyduğu sosyal sistem vizyonunda "görünmez el" Tanrı'nın elidir ve bu el ekonominin mükemmel bir şekilde işlemesini sağlamaktadır. Smith'in ortaya koyduğu modelde "görünmez el" aslında piyasadaki fiyat sistemidir. Arz ve talep koşullarına göre belirlenen fiyatlar piyasalardaki koordinasyonu sağlayarak, piyasaların mükemmel şekilde işlemesini sağlamaktadır. Böylece, herkesin kendi çıkarı için çalışmasına rağmen, piyasaların işleyişi sonucunda toplumsal iyiliğe de ulaşılmaktadır. Smith'in ortaya koyduğu bu sosyal sistem vizyonuna evrensel zenginlik modeli de denmektedir. Smith ortaya koyduğu sosyal sistem vizyonu hakkında oldukça iyimserdir, ona göre bu sistemin en yoksullar dahil herkese faydası vardır(Brennan,1994:164-165).

Öncü iktisatçılar tarafından geliştirilen ve günümüzde çoğu iktisatçı tarafından benimsenen ortak görüşe göre iktisat bilimi pozitif ve normatif olarak iki parçaya ayrılmaktadır. Ekonomi biliminin normatif yanı çok gelişmemiştir yani zayıftır. Çünkü, iktisatçılar tarafından benimsenen ortak görüşe göre iyilik ve kötülük verimlilik bağlamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, Brennan'ın saptamış olduğu üçüncü yaklaşıma göre pozitif araştırmalarda

olmamak kaydıyla, yalnızca normatif araştırmalarda veya çalışmalarda teolojik düşüncelerden yararlanma imkanı bulunmaktadır(Brennan,1994:168). Dördüncü yaklaşıma göre ise ekonomi bilimi ve din çatışma içerisindedir. Bu yaklaşımı benimseyen iktisatçıların bir kısmı teolojik kaynakların iktisat çalışmalarında kullanılmasının önemli metodolojik sorunlara yol açacağını öne sürmektedir. Diğer taraftan Hristiyan ilahiyatçıların yani din adamlarının ekonomi biliminde kabul edilen rasyonel davranış modelini ve "homo-economicus" karakterini çok eleştirdikleri de görülmektedir(Brennan,1994:171).

Öncü iktisatçıların düşüncelerini benimseyen Paul Samuelson'a göre Eski Katolik, Protestan veya Aristotelyen değerler veya benzer geleneksel değerler irrasyoneldir. Samuelson'a göre faiz yasağıyla ilgili geçmiş Latince ifadeler, uygulamalar veya teolojik kaynaklar irrasyonel oldukları için dikkate alınmamalıdır. Çünkü, günümüzde iktisadi sistem içerisinde faizin olması sermayenin verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bu sayede ekonomiler daha hızlı büyüyebilmekte ve kalkınma gerçekleşmektedir. Samuelson'a göre teolojik olarak doğru olmadığı için faizin yasaklanması sermayenin verimsiz bir şekilde kullanılmasına ve ekonomik büyüme hızının düşmesine yol açar. Dolayısıyla bu durum "seküler kurtuluş" mucizesinin gerçekleşmesini önler(Nelson,2001:73-76).

Evrensel Bir Sosyal Bilim Dalı Olan İktisat Sosyolojisinin Doğuşu

İktisat sosyolojisi adı altında bir alt disiplinin ortaya çıkması 19. yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru sosyal bilimler ilk defa üniversitelerin bünyesinde formal bilimler olarak kurumsallaşmaya başlamıştı. Bu yıllarda yeni kurumsallaşmaya başlamış sosyal bilimlerin araştırma alanları netleşirken, kendi aralarındaki ana sınırlar da belirlenmekteydi. Bu yıllarda, Weber, Simmel, Durkheim, Marx ve Veblen gibi Almanların çoğunlukta olduğu araştırmacılar eski iktisat sosyolojisinin en iyi eserlerini yapmaktaydılar. Aynı zamanda bu kişiler iktisat sosyolojisinin araştırma alanının ve yaklaşımının belirlenmesinde çok etkiliydiler. Dolayısıyla, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan iktisat sosyolojisinin asıl kaynağı Alman Tarihçi Okuluydu, iktisat sosyolojisinin asıl görevi de Neoklasik teorinin araştırma alanına alınmayan kurumların analizini yaparak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeyi açıklamaktı(Convert ve Heilbron, 2007:32; Shionoya,1997:50).

Ünlü iktisat tarihçisi Schumpeter'e göre iktisat sosyolojisi evrensel bir sosyal bilim dalıdır. Sosyal hayatın bütün alanlarının toplamını bir ülkenin sosyo-kültürü olarak adlandırırsak, iktisat sosyolojisinin görevi sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmenin bütününü açıklamak için araştırmalar yapmaktır (Shionoya,1997:40). İktisadi analizler sırasında insan davranışını açıklamak için kullanılan davranış motiflerinin yanı sıra sosyal kurumların da ele alınması bize bilmemiz gereken bir çok bilgi sağlar. Bu bağlamda, iktisat sosyolojisi iktisadi alanlar ile iktisadi olmayan alanlar arasındaki ilişkileri kurumsal faktörleri kullanarak araştırır. İktisat sosyolojisi tarafından incelenecek kurumsal faktörler iktisadi faaliyetlerle ilgili olanlardan oluşur. Böylece, iktisat sosyolojisi bu kurumların analizini yaparak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeyi açıklamış olur. Schumpeter'e göre iktisadi alanla sınırlı ekonomi teorisi kapitalist toplumun tarihsel davranışını açıklamak için yeterli olmaz(Shionoya, 1997:50).

Schumpeter'e göre bir ülkedeki kapitalist sistemin değişmesini inceleme görevini bu evrensel sosyal bilim dalı, yani iktisat sosyolojisi yapmalıdır. Neoklasik teori kapitalist sistemde iktisadi alanlardaki gelişmeyi açıklamaktadır. Neoklasik teori tarafından analiz dışında bırakılan iktisadi olmayan alanlar, yani sosyal faktörler ise kurumları içermektedir. Dolayısıyla, ona göre

iktisat sosyolojisi bir ekonominin kurumsal çerçevesini araştırmalıdır. İktisat sosyolojisinin görevi de kapitalist sistemdeki iktisadi alanlar ile iktisadi olmayan alanlar arasındaki uzun dönemli etkileşimi incelemektir(Shionoya,1997:224).

Bireylerin iktisadi davranışlarını düzenleyen kurumsal çerçevenin analizi de Neoklasik teori tarafından ihmal edilmiştir. Schumpeter'e göre kapitalist sistemin dönüşümünde, kapitalizmin kurumları içinde gömülü olan etik değerler ve düşünme biçimleri de iktisat sosyolojisinin araştırması gereken önemli faktörlerdir(Shionoya,2005:57). Ona göre sosyal hayatın tüm alanlarının birleştirilmesi başarılı bir şekilde formüle edilirse, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeyi açıklayan evrensel sosyal bilim dalına, yani iktisat sosyolojisine ulaşılmış olur. Böylece, iktisat sosyolojisi aracılığıyla bir kapitalist sistemde bir çok bağımsız gelişme sonucunda ortaya çıkan bütüncül bir sosyo-ekonomik ve kültürel gelişme açıklanmış olur (Shionoya,1997:41-42).

20. yüzyıl içerisinde Neoklasik okulun çok hızlı bir şekilde yükseldiği yıllarda, iktisat sosyolojisi uzunca bir süre önemini ve etkisini kaybetmiştir. Ancak, 1980'lerin başlarından itibaren iktisat sosyolojisi yeniden yükselişe geçmiştir. Günümüzdeki iktisat sosyolojisi yaklaşımına göre ekonomiler, yani piyasalar sosyal bir dünyanın parçasıdır, bu yüzden ekonomik analizlere sosyal yapıların ilave edilmesi gerekmektedir. Çünkü, iktisat sosyolojisine göre iktisadi davranış her zaman sosyal yapı içerisinde gömülüdür. Başka bir ifadeyle, piyasalar kültür, sınıf yapısı, güç, siyaset ve kurumlar gibi sosyal faktörlerin içerisinde gömülüdür, bu faktörler iktisadi aktörlerin piyasadaki davranışlarını etkiler. Dolayısıyla, iktisat sosyolojisine göre piyasa sistemi toplumdan ayrı bir sistem değildir, toplumun bir parçası olarak kabul edilmelidir(Swedberg,1991:90-91; Hass,2007:8).

Çin'de Ekonomi ve Ahlak'ın Birleştirilmesi: Beijing Konsensusu

Çin'de Neoklasik iktisat düşüncesine, yani Neoliberalizme ve neoliberal politikalara karşı *Beijing Konsensusu* olarak adlandırılan bir dönüşüm gerçekleştirilmektedir. Çin gerçekleştirdiği Beijing Konsensusu ile kendi kapitalist modelini oluşturmaktadır. Çin kendi kapitalizm modelini yerel kültürel özelliklerine ve mantıklarına göre oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Çin ekonomisi veya kapitalizmi Neoliberal politikalar ile yapılandırılmamaktadır. Çünkü, Neoliberalizme göre ekonomik hayat sosyal ve kültürel olarak gömülü değildir, Çin ise sosyal ve kültürel olarak gömülü bir ekonomidir. Çin'in Konfüçyüscü geleneklerinde ve kültüründe toplumsal ögeler baskındır. Batı kültürü ve Neoliberalizmde ise birey ön plandadır ve Batılı ülkelerin ekonomileri sosyal olarak gömülü değildir(Keith vd., 2014: 1-4).

Çin'de yapılan sosyo-ekonomik araştırmalara göre piyasalar sosyal ve kültürel olarak gömülüdür, önemli miktarda enformal kurumlar veya sosyal ağlar piyasalarda değişimin kalıcı olarak gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, piyasalarda gerçekleşen değişim yalnızca özel mülkiyet ve sözleşme hukuku gibi formal kurumlar ile desteklenmemektedir. Sosyo-ekonomi konusunda araştırmalar yapan uzmanlar Çin ekonomisindeki özel-devlet hibrit formlarını, guanxi sosyal ağlarını araştırmaktadır. Çin kültüründe guanxi hediye veya iyiliğe dayalı sosyal ilişkiler ağıdır. Guanxi ile taraflar arasında karşılıklı güven oluşur. Guanxi ağlarında sosyal ve kültürel olarak gömülü olan iş gruplarının olduğu görülmektedir. Çin'de sosyal ağlar sayesinde yerel yönetimler ile iş dünyası arasında ekonomik koordinasyon gerçekleşmektedir. Bu sosyal ağlardaki ilişkiler oldukça kişiseldir, Batı'da olduğu gibi formal piyasa kurumlarına, standartlarına ve prosedürlere dayanmamaktadır. Çin'de piyasa ekonomileri

gelişirken formal kurumların hızla geliştiği de görülmektedir. Çin'in hızlı bir şekilde modernleşmesine rağmen guanxi ağlarının sosyal sermaye olarak önemini korumaya devam ettiği de görülmektedir. Çin ekonomisi sosyal ve kültürel olarak gömülü bir ekonomi olmaya devam etmektedir(Keith vd., 2014: 62-66).

Bu konuda araştırmalar yapan Herrmann-Pillath (2007) çalışmasında Adam Smith'in iktisat düşüncesi ile Konfüçyusçu inanç sistemi arasındaki ortak noktaları göstermeye çalışmıştır. Araştırmacı, Çin'in kurumsal yapısında ve etik çerçevesinde Batı ile Doğunun birleştiğini yaptığı çalışmada belirtmektedir. Çin'de Adam Smith'in iktisat düşüncesi ile Konfüçyusçu inanç sistemi başarılı bir şekilde birleştirilmiş ve bu dönüşüme *Beijing Konsensusu* adı verilmiştir. Çinli aydınlara göre bu Konfüçyüscü geleneklerin günümüzde yeniden canlandırılmasıdır (Herrmann-Pillath, 2007: 20).

Türk Toplumunda Ekonomi ve Ahlakın Birleştirilmesi

Cahit Tanyol Türkiye'de laik ahlak konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Tanyol Türk sosyolojisini ve düşüncesini farklı yönleriyle etkilemiştir. Yaptığı çalışmalarla laik devletin laik ahlak amacına yönelik açılımlar sunmayı amaçlamıştır. Tanyol'un doktora tezi "Haz ve Elemin Ahlakta Yeri" (1949), doçentlik tezi "Örf ve Adetler İçinde Ahlaki ve Estetik Değerlerin Gelişmesi ve Münasebeti" dir. Ahlak, örf ve adetler üzerine olan bu çalışmalarını İstanbul Üniversitesi tarafından basılan "Sanat ve Ahlak" (1954) ve "Sosyal Ahlak: Laik Ahlaka Giriş" (1960) eserlerinde toplamıştır. Bu çalışmalarıyla Tanyol ortak ve evrensel bir ahlak anlayışı geliştirmeyi hedeflemiştir(Çav,2011:130).

Tanyol'a göre laik ahlak modern vatandaş ahlakının temelidir. Bu ahlakta insan merkezi bir varlıktır. Laik ahlak ve dinsizlik eş anlamlı değildirler. Dolayısıyla, ona göre laik ahlak din karşıtı değildir, çünkü laik ahlakın peygamberi olan Sokrates'in bile dini inanca sahip olması bunu kanıtlar(Çav,2011:147).Laik ahlak, yani Ahiret korkusuna dayanmayan ahlak, kendi içinde tutarlı ve şartsız geçerlidir. Tanyol, laik ahlakın evrensel ve dünya ahlakı olduğunu, fakat bunun materyalist bir ahlak anlamına gelmediğini ve dine karşı olmadığını söyler. Ayrıca, Ona göre İslamiyet sosyal ve ilerlemeye açık bir din olmasından dolayı diğer dinlerdeki değişmez katılık onda mevcut değildir. Bu durum İslam dininde yumuşaklık ve gelişmeye açık bir kapı bırakmıştır. Bu nedenle, İslam dininde engizisyon mahkemeleri de olmamıştır. Tanyol, İslam Hukukunda "zamanın değişmesiyle hükümlerin de değişmesi caizdir" şeklinde bir ilkenin olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla, ona göre İslamiyette laiklik ve her türlü reform, bu ilkeye dayandırılarak yapılabilir(Çav,2011:155). Bununla birlikte, Amerika laik bir ülke değildir. Ancak, ona rağmen demokratik bir sistem içerisinde varlığını sürdürebilmektedir. Dolayısıyla, demokrasi dinle çatışmadan varlığını sürdürebilir, demokrasi terbiyesi ve ahlakı din desteği ile sağlanabilir (Çav,2011:184).

Tanyol'a göre bilim ve teknoloji eskiden dinin yaptığı etkinin yerini almıştır. Bilim ve teknoloji, günümüzde din kadar yaygınlaşmakta, insanlar arasında birleştirici özellik göstermektedir. Tanyol'a göre önümüzdeki çağın sorunu bilim ve teknolojinin getirdiği sıkıntılar olacaktır. Orta Çağ'da dinin etkisini bugün bilim ve teknoloji almıştır. Dolayısıyla, Orta Çağ'da dinin özellikleri toplumda geçerliyken, bugün bilim ve teknolojinin özellikleri toplumda geçerli olmaktadır. Bundan dolayı, bilim ve teknolojinin laik karakteri toplumda yaygınlaşmakta, din dışı laik ahlak anlayışı oluşmaktadır. Bilim ve teknoloji aracılığıyla oluşan toplumsal düzen, bilim ve teknolojinin koşullarına göre şekillenmektedir. Bilim ve teknolojinin gelişmesi toplumsal hayatı zenginleştirmiş olsa bile, daha fazla sorun yaratmıştır. Bilim ve

teknoloji yeni ihtiyaçlar yaratarak, karşıladığı ihtiyaçlardan daha fazlasını ihtiyaç olarak ortaya çıkarmaktadır. Bilim ve teknolojinin hızla geliştiği bu süreçte ekonomik insan (homo-economicus) tanımı yapılmıştır. İnsanı sadece maddi varlık olarak alan bu tanımla, insanı sadece mistik bir varlık olarak ele alan tanım aynı yanlışı yapar, yani insanı tam olarak tanımlayamazlar. Orta Çağ'da dinin egemen olduğu dönemde nasıl sadece insanın dini bir çerçeve içinde tanımlanması imkansız ise, bugün de bilim ve teknolojinin önde olması ile insanın sadece maddi değerlerle tanımlanması ve manevi değerlerinin yok sayılması gerçek dışı bir yaklaşıma yol açar(Çav,2011:213).

Tanyol'a göre her toplumu etkileyen temel faktörler farklıdır. Bu faktör bir toplumda din olurken, diğer toplumda ise ekonomi daha etkin bir faktör olmaktadır. Maddi veya manevi değerlerden birine aşırı değer veren her iki ahlak sistemi de yıkıcı olmaktadır. Bu bağlamda, ne sadece dine dayalı, ne de sadece bilime veya ekonomiye dayalı materyalist ahlak, gerçek ahlak anlayışını verebilir(Çav,2011:130).

Türk toplumu Batılı kaynaklardan bilim ve teknolojinin yanı sıra laik ahlak kurallarını da almaktadır. Bu durum toplumumuzda ağır bir ahlak bunalımına yol açmaktadır. Bu bağlamda, 1980'den sonra uygulanmaya başlanan ve sosyal faktörleri ihmal eden Neoklasik iktisat politikaları, yani Neoliberal politikalar da toplumumuzda ahlak bunalımına yol açan önemli faktörlerden birisidir. Türk toplumunda yaşanan ahlak bunalımının aşılması için evrensel laik ahlak paradigmasının benimsenmesinden önce kültürün içinde gömülü olan yerli ahlak sisteminin ve yerli normların geliştirilmesi gerekir. Toplumumuzda yerli ahlak sisteminin geliştirilmesinden sonra laik evrensel ahlak sistemi ile birleştirilmesi önerilmektedir. İnanç sistemleri toplumu bir arada tutan, bireyler arasında güven ve dayanışmanın gelişmesine yol açan önemli değişkenlerdir. Özellikle rasyonel inanç sistemlerinin bir üretim faktörü gibi ekonomik büyümeyi arttırdığı da yapılan araştırmalar ile kanıtlanmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'de iktisat ahlakı olarak iki ahlakın bir arada olduğunu söyleyebiliriz. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte eğitim ve hukuk sistemi dinsel unsurlardan arındırılmış, laik ve çağdaş bir çerçeveye oturtulmuştur. Böylece, yeni yetişen nesillerin maddi hayatta başarılı olmaları beklenmiştir. Özellikle Atatürk yeni yetişen nesiller arasından milyoner ve milyarderler çıkacağını, böylece Türkiye'nin zengin bir ülke olacağını düşünmüştür. Bu yüzden, gençlerin maddi hayatta başarılı olabilmesi için seküler, pragmatist ve laik bilim ahlakıyla yetiştirilmesine çalışılmıştır. İkinci iktisat ahlakının kaynağı ise yerli kültür, yani Müslümanlıktır. Bu iki iktisat ahlakının günümüzde bir arada olduğunu görebiliriz. TÜSİAD gibi iş dünyası gruplarının birinci iktisat ahlakına sahip olduğu, MÜSİAD çatısı altında toplanan iş adamlarının ise yerli kültürü temsil ettikleri öne sürülebilir.

Türkiye'de İslam iktisadının en önemli duayenlerinden birisi de Sabahattin Zaim Bey'dir. Sabahattin Zaim'e göre Türkiye'de yeni bir iktisadi sistem aranmasına gerek yoktur. Türkiye'de siyasi partilere dayanan demokrasi düzeni, piyasa ekonomisi, devletle iş dünyasının beraber çalıştığı bir iktisadi düzen yeterlidir ve değiştirilmesine gerek yoktur. Ancak, bu iktisadi düzenin başarılı olması için ahlak ve bilginin gelişmesi gerekir. Her ülkede de ahlakın temel kaynağı dindir. Zaim'e göre bilgi arabanın motoru gibidir, ahlak ve iman ise direksiyona benzemektedir. Eğer direksiyon bozuksa arabanın hızla gitmesi tehlikeyi arttırır. Ayrıca, direksiyon iyi, motor bozuksa araba gitmez. Yani, Türkiye ekonomisinde bilgi ve ahlakı bir araya getirmek gerekir(Zaim,2007:329).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Teknolojik ve ekonomik gelişmesi sırasında Japon toplumu hızlı bir şekilde bilimsel düşünce metodlarını Batılı ülkelerden almıştır. Bu sıralarda bireycilik, pozitivizm, bilimselcilik, akılcılık gibi Batılı kavramlar Japon kültürünü istila etmiştir. 20. yüzyıl içerisinde yaşayan bir çok Japon aydını kendi kimliklerinde yer alan temel değerlerini kaybedecekleri endişesine kapılmışlardır. Batı modernleşmesini benimsemelerinden dolayı Japon ruhunu kaybettiklerini düşünmüşlerdir. Japon aydınları Japon kimliğini ve özelliklerini yeniden canlandırmak için bir kültürel mücadele içine girmişlerdir. Tetsuro Watsuji'nin etik yaklaşımı da bu ortamda ortaya çıkmıştır(McCarhy,2010:1).

Japonya'da Tetsuro Watsuji (1889-1960) yerlilik ile evrensellik arasındaki ikilemden ortaya çıkan *Japon Problemini* çözen kişi olarak bilinmektedir. Watsuji Japon Problemini çözerken Japonya'nın yerli kültürel iş ve ticaret ahlakıyla evrensel ahlak arasında uzlaşma sağlayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Watsuji geliştirdiği yaklaşımla Neoklasik teoriyi Japonya'nın yerel kültürüyle uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Watsuji modern iktisat düşüncesinin iktisadi olayları yalnızca kar maksimizasyonu, fayda, kar-maliyet hesaplaması gibi araçlar kullanarak incelenmesini kabul etmemekteydi. Bu yaklaşımı Batı ideolojisinin bir önyargısı olarak görmekteydi. Ona göre Neoklasik ekonomi teorisi iktisadi problemlerin çözümlerini atomistik, hedonistik ve egoist bir hayali karakter olan homo-economicus ile çözmeye çalışmaktaydı(Yamawaki,1993:134-135).

Watsuji geliştirdiği yaklaşımla Batı kültüründeki bireyciliğin eleştirisini yapmıştır. Batı kültüründe birey yalnızca kendine ait bir kimlik taşır, bu kimliğin diğer insanlarla ilişkisi ise yüzeyseldir. Watsuji'nin etik yaklaşımındaki insan Batı kültüründeki izole veya yalnız yaşayan bir insan olarak değil, diğer insanlar arasında yaşayan sosyal bir insan olarak kabul edilir. Japonca insan "ningen", toplum içerisinde yaşayan sosyal bir insanı ifade eder (McCarthy,2010:13). Ayrıca, Watsuji Batı felsefesindeki zihin-beden düalizmini de eleştirir. Ona göre Batı felsefesi bedeni zihnin bir konteyneri veya yalnızca maddi bir uzantısı olarak kabul eder. Halbuki, bir anne ve çocuğu birbirlerini yalnızca psikolojik olarak değil, beden olarak da hisseder ve tanırlar. Watsuji'ye göre iki kişi arasındaki ilişki iki ayrı zihnin buluşması veya psikolojik bir ilişki değildir. Bu ilişki bedenleri olmadan da anlaşılamaz. Bir şey düşündüğümüzde bu aynı zamanda bedenimizi de etkiler. Yalnızca, zihnimizle değil, bedenimizle de biliriz(McCarthy,2010:40-41).

Watsuji'ye göre kültürel milliyetçilik oldukça önemlidir. Çünkü, ona göre bir ülkenin bütünlüğünü sağlayan en önemli faktör kültürel bütünlüktür. Bu yüzden, bir ülkede evrensel ahlak sisteminin benimsenmesinden önce kültürün içinde gömülü olan yerli ahlak sisteminin ve yerli normların geliştirilmesi gerekir. Watsuji'ye göre yerli ahlak ve normlar olmadan evrensel ahlakın benimsenmesi büyük yanlışlara yol açmaktadır. Watsuji yaptığı çalışmalarla yerli ahlak sisteminin gelişmesi için çalışmıştır. Ona göre bir ülkede yerli ahlak sistemi olmadan, evrensel ahlakın gelişmesi mümkün değildir. Watsuji'ye göre yerli ahlak ile evrensel ahlak sistemleri birbirinin tamamlayıcısıdır(Yamawaki,1993:136-137).

Bu bağlamda, 1980'den sonra ekonominin dışa açılmasıyla Anadolu'daki küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) gelişme ve büyüme imkânına kavuşmuştur. Türkiye'deki KOBİ'lerin yükselişi, ileri teknolojiye dayalı üretim ve ihracat yapabilmeleri Anadolu'daki kentlerin profilini değiştirmiş ve yeni orta sınıfların doğmasına yol açmıştır. Hızla gelişen Türk KOBİ

girişimciler insan-madde ve insan-mana ilişkisine dayalı daha dengeli bir değer sistemine sahiptirler. Bu değer sistemi, yani sosyal sermayeleri sayesinde KOBİ'ler daha dengeli bir işçi-işveren ilişkisiyle yönetilmekte ve hızla gelişmektedirler. Müslüman iş adamlarının sahip olduğu bu işletmeler yerel kültürel özelliklerini başarılı bir şekilde Batılı iş kültürü veya normlarıyla sentez etmeyi de başarabilmişlerdir. Bu sentez sonucunda Türk KOBİ'leri daha rekabetçi olmakta ve hızla gelişmektedirler.

KAYNAKLAR

BRENNAN, Geoffrey H. (1994): "The Impact of Theological Predispositions on Economics: A Commentary", edi. *Economics and Religion: Are They Distinct* [Editörler: H. Geoffrey Brennan-A. M. C. Waterman], Springer, s. 163-177.

CONVERT, Bernard ve Heilbron, Johan (2007): "Where did the New Economic Sociology Come From?", *Theory and Society*, Vol. 36, No.1, s. 31-54.

ÇAV, Erkan (2011): *Dramın Aydını Cahit Tanyol*, Kesit Yayınları, 1. Baskı

HASS, Jeff (2007): *Economic Sociology: An Introduction*, Routledge.

HENRY, John F. (1994): "John Bates Clark: The Religious Imperative", edi. *Economics and Religion: Are They Distinct* [Edtörler: H. Geoffrey Brennan-A. M. C. Waterman], Springer, s. 61-76.

HERMANN-PILLATH, Carsten (2007): "Adam Smith and Confucius: Towards a Transcultural Foundation of Institutions", *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, Vol. 3, No. 3, s. 91-126

JACKSON, William A. (2009): *Economics, Culture and Social Theory*, Edward Elgar.

KEITH, Michael ; Lash, S.; Arnoldi, J. ; Rooker, T. (2014): *China Constructing Capitalism*, Routledge.

MCCARTHY, Erin (2010): *Ethics Embodied*, Lexington Books.

NELSON, Robert H. (2001): *Economics as Religion: From Samuelson to Chicago and Beyond*, Pennsylvania State University Press.

SHİONOYA, Yuichi (1997): *Schumpeter and the Idea of Social Science*, Cambridge University Press.

SHİONOYA, Yuichi (2005): *The Soul of the German Historical School: Methological Essays on Schmoller, Weber and Schumpeter*, Springer.

SKOUSEN, Mark (2014): *İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası*, [Çevirenler: Mustafa Acar, Ekrem Erdem, Metin Toprak], Adres Yayınları, 6. Baskı

SWEDBERG, Richard (1991): "Major Traditions of Economic Sociology", *Annual Review of Sociology*, vol. 17, s.251-276.

YAMAWAKİ, Naoshi (1993): "Hermeneutics of Culture and the Universality of Ethics: Beyond the Formalism and Culturalism of Economic Philosophy and Social Ethics", edi. *The Good and The Economical* [Editörler: Peter Koslowski-Yuichi Shionoya], Springer-Verlag, s. 128-142.

ZAİM, Sabahattin ((2007): *Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı*, Cilt: 1, İşaret Yayınları